

ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА,
СТРАХУВАННЯ ТА ФОНДОВИЙ РИНОК

УДК 336.7.332.1.330.3

DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2024-4-13>**Бездітко Ю.М.**кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, обліку та оподаткування
Херсонського національного технічного університету**Посаднева О.М.**кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, обліку та оподаткування
Херсонського національного технічного університету**Bezditko Yuriy, Posadneva Oksana**
Kherson National Technical University**ОЦІНКА ДИНАМІКИ РОЗВИТКУ ВІДОКРЕМЛЕНИХ
СТРУКТУРНИХ ПІДРОЗДІЛІВ БАНКІВ В УКРАЇНІ****ASSESSMENT OF THE DYNAMICS OF THE DEVELOPMENT
OF SEPARATE STRUCTURAL SUBDIVISIONS OF BANKS
IN UKRAINE**

У даній роботі розглянуто проблеми, пов'язані із розвитком та функціонуванням відокремлених структурних підрозділів банків у банківській системі України, суть яких полягає в тому, що відокремлені структурні підрозділи банків в першу чергу є важливим джерелом збільшення масштабів діяльності і відповідно обсягів прибутку банків, та виконують цілий ряд інших функцій. Тому метою даного дослідження є аналіз структури розвитку відокремлених структурних підрозділів банків України, та визначення факторів, які впливають на цей процес під впливом зміни економічної, політичної, соціальної ситуації в Україні. Дані Національного банку України свідчать, що зміна кількості банків в Україні та їх структурних підрозділів за досліджуваний період була вкрай нерівномірною, і мала негативну динаміку. Основними причинами, які призвели до зменшення кількості відокремлених структурних підрозділів банків є початок і подальша ескалація військових дій росії проти України, що в першу чергу привело до втрати Україною своїх територій. Крім того, у 2015 році розпочалася широкомасштабна реформа банківської системи України, яка була пов'язана в тому числі із ліквідацією неперспективних, фінансово слабких банків та їх структурних підрозділів. В результаті розпочалось стрімке зменшення як кількості банків, так і їх відокремлених структурних підрозділів. Однак на нашу думку більш важливим об'єктивним фактором, який приводить до зменшення кількості відокремлених структурних підрозділів, є запровадження у повсякденну діяльність банків нових технологій, які приводять до скорочення навіть окремих функціональних структур банків. Тому лінія тренду кількості відокремлених структурних підрозділів на 1 банк має від'ємну траєкторію, і не корелюється як із динамікою показників кількості банків, так і динамікою відокремлених структурних підрозділів банків.

Ключові слова: банківська система, структурні підрозділи банків, законодавча та нормативна база банківської діяльності, розвиток структури фінансово-кредитного ринку, технології діяльності банків.

This work examines the problems associated with the development and functioning of separate structural subdivisions of banks in the banking system of Ukraine, the essence of which is that separate structural subdivisions of banks are primarily an important source of increase in the scale of activities and, accordingly, the volume of banks' profits, and perform several other functions, including creating a positive image among potential customers of the bank, increasing the bank's penetration into new territories, increasing the efficiency of its activities by using regional, specific features of certain territories, providing the population of the regions with quality banking products, thus performing, among other things, a social function. The state of development of separate structural subdivisions of banks is constantly monitored by the National Bank of Ukraine, which raises the issue of identifying

internal and external factors that affect the stability of the functioning of the banking system of Ukraine as a whole and the system of separate structural subdivisions. Therefore, this study aims to analyze the structure of development of separate structural units of Ukrainian banks and identify the factors that influence this process under the influence of changes in the economic, political, and social situation in Ukraine. Legislative and regulatory support for this process is an important component of forming a network of structural units by business entities. In Ukraine, the legal framework for the operation of structural subdivisions of business entities, including banks, has been generally established, in particular, the legislation allows business entities to use various types of structural subdivisions that allow them to expand the scope of their activities to increase the profitability of their activities and meet the needs of consumers for various types of goods and services. The study of the current legislation revealed that internal structural subdivisions and separate structural subdivisions of business entities have significant differences. Thus, internal structural subdivisions can be located both at the location of the business entity, meaning its address, and at another address, while a separate structural subdivision must be located exclusively outside the location, meaning at an address other than the head office. Separate structural units must act solely based on their regulations, while the activities of internal structural units may be regulated by other internal documents. An internal structural unit may not have property separation, while a separate structural unit may have separately identified property and a balance sheet, which is also part of the financial statements of the parent company. The work determines that separate structural subdivisions of banks contribute to the expansion of the scale of banks' activities, which ultimately leads to an increase in the amount of profit received by banks as a result of their financial and economic activities. Data from the National Bank of Ukraine show that the change in the number of banks in Ukraine and their structural units over the period under review was extremely uneven and had a negative trend, in particular, since the early 2000s, due to the growth of the Ukrainian economy, the banking system, including the network of its structural units separated from the main bank, has been developing rapidly. The global financial crisis that began in 2008, Russia's military actions against Ukraine, and other factors have had a significant impact on the Ukrainian banking system in general and the network of separate structural units in particular. It is important to note that as of the end of 2024, a significant number of separate structural units temporarily ceased operations per Ukrainian law. The main reason that led to a decrease in the number of separate structural subdivisions of banks is the beginning and further escalation of Russia's military actions against Ukraine, which primarily led to the loss of its territories by Ukraine. In addition, in 2015, a large-scale reform of the banking system of Ukraine was launched, which was associated with the liquidation of unpromising, financially weak banks and their structural units. As a result, the number of banks and their separate structural units began to decline rapidly. However, in our opinion, a more important objective factor leading to a reduction in the number of separate structural units is the introduction of new technologies into the daily operations of banks, which leads to a reduction in even individual functional structures of banks. Therefore, the trend line of the number of separate structural units per bank has a negative trajectory and does not correlate with the dynamics of the number of banks and the dynamics of separate structural units of banks.

Keywords: banking system, structural subdivisions of banks, legislative and regulatory framework of banking activity, development of the structure of the financial and credit market, technologies of banks' activity.

Постановка проблеми. Метою діяльності суб'єктів підприємницької діяльності (за винятком окремих державних чи комунальних підприємств які виконують соціальні функції і фінансуються із бюджету) є забезпечення якомога вищого рівня прибутку, зростання якого можливе завдяки двом умовам – або підвищення ефективності уже діючих організаційних структур, або шляхом розширення масштабів їх діяльності. Банки, як одні із суб'єктів економічної системи держави, під впливом загальних законів функціонування економіки, намагаються наблизити свої відокремлені структурні підрозділи до споживача свого продукту. Тому оптимальна структура відокремлених структурних підрозділів є важливим джерелом збільшення прибутку комерційного банку.

Поряд із збільшенням обсягів прибутковості діяльності, відокремлені структурні підрозділи виконують і ряд інших функцій, серед яких можна виділити:

- розширення масштабів своєї діяльності за рахунок пошуку нових джерел коштів;
- проникнення на нові території з метою розширення ареалу своєї діяльності;
- підвищення ефективності своєї діяльності за рахунок використання регіональних, специфічних особливостей окремих територій;
- поліпшення позитивного іміджу банку як у існуючих, так і потенційних клієнтах тощо [5]. Тому аналіз сучасного стану розвитку відокремлених структурних підрозділів банку, перспективи їх розвитку та визначення факторів які впливають на цей процес є актуальною темою дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Враховуючи важливість проблеми розміщення відокремлених структурних підрозділів банків на території України, їй вирішенню приділяли увагу значна кількість науковців. Зокрема О. Барановський, Б. Буркинський, В. Булюк, О. Гоманюк, О. Дзюблюк, І. Лютий, Н. Маланюк, А. Мороз, М. Савлук та інші дослідники в своїх працях визначають причини, які спонукають комерційні банки формувати та розширювати мережу своїх відокремлених структурних підрозділів, оцінюють розвиток нормативної бази регулювання процесу створення та функціонування відокремлених структурних підрозділів банків, аналізують фактичний стан розвитку відокремлених структурних підрозділів по території України, тощо. Однак, на нашу думку, визначення факторів впливу на кількісну структуру відокремлених структурних підрозділів під впливом змін у політичній, економічній, соціальній ситуації в Україні потребують подальшого дослідження.

Формулювання мети дослідження. Метою даного дослідження є аналіз структури розвитку відокремлених структурних підрозділів банків України, та визначення факторів, які впливають на цей процес під впливом зміни економічної, політичної, соціальної ситуації в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливою складовою формування мережі структурних підрозділів суб'єктами господарювання, є законодавче та нормативне забезпечення цього процесу. Українським законодавством дозволено суб'єктам господарювання до використання різні види структурних підрозділів які дають можливість розширення масштабів їх діяльності з метою збільшення прибутковості їх діяльності та задоволення потреби споживачів в різного виду товарів та послуг. Зокрема Господарським та Цивільним кодексами України [1, 2] передбачено, що суб'єкти підприємницької діяльності в своїй внутрішній структурі можуть створювати виробничі структурні підрозділи (виробництва, цехи, відділення, дільниці, бригади, бюро, лабораторії тощо), а також функціональні структурні підрозділи апарату управління (управління, відділів, бюро, служб тощо). Крім того суб'єкти господарювання можуть створювати відокремлені структурні підрозділи – філії, представництва, відділення та інші підрозділи, погоджуючи питання про розміщення таких підрозділів суб'єктів господарювання з відповідними органами місцевого самоврядування в установленому законодавством порядку.

Внутрішні структурні підрозділи та відокремлені структурні підрозділи суб'єктів господарювання мають суттєві відмінності. Так внутрішні

структурні підрозділи можуть розміщуватись як за місцезнаходженням суб'єкта господарювання, тобто його адресою, так і за іншою адресою, в той час як відокремлений структурний підрозділ повинен розміщуватись виключно поза місцезнаходженням, тобто за іншою адресою, ніж головне підприємство. Відокремлений структурний підрозділ має діяти виключно на основі положення про нього, в той час як діяльність внутрішніх структурних підрозділів може регулюватися і іншими внутрішніми документами. Внутрішній структурний підрозділ не може мати майнової відокремленості, а відокремлений структурний підрозділ може мати окремо виділене майно і баланс, дані якого водночас є частиною фінансової звітності головного підприємства. У внутрішнього відокремленого підрозділу відсутня самостійність у нарахуванні та сплаті податків, поданні бухгалтерської звітності в тому числі і до місцевих органів статистики, в той час як відокремлений структурний підрозділ може мати такі повноваження в разі делегування їх головним підприємством.

Цивільним кодексом України визначено, що філії – це відокремлені підрозділи юридичної особи, які розташовані поза її місцезнаходженням та виконують всі або частину її функцій. Представництва – це відокремлені підрозділи юридичної особи, розташовані поза її місцезнаходженням та представляють і захищають інтереси цієї особи [2].

В Законі України «Про банки і банківську діяльність» [3], зокрема у 23 статті, та у Положенні НБУ «Про ліцензування банків» [4] визначено, що банк може створювати на території України відокремлені підрозділи, які здійснюють банківську діяльність від імені банку (філії, відділення тощо), та відокремлені підрозділи, які виконують функції представництва та захисту інтересів банку і не здійснюють банківської діяльності (представництва).

При цьому банки можуть надавати банківські послуги і за допомогою інших каналів обслуговування (банкомати, платіжні термінали, пункти самообслуговування, мобільні пристрої тощо), які не є відокремленими підрозділами банку.

Національний банк визначив умови, за яких може бути відкритий відокремлений підрозділ банку:

- 1) наявність керівника, який діє на підставі виданої банком довіреності;
- 2) здійснення діяльності на підставі положення, затвердженого уповноваженим органом банку;
- 3) місцезнаходження в приміщенні, яке не належить до житлового фонду;

4) наявність щонайменше одного працівника, чие робоче місце розташоване в приміщенні відокремленого підрозділу банку та який перебуває в цьому відокремленому підрозділі переважну частину робочого часу.

Керівник відокремленого підрозділу повинен мати бездоганну ділову репутацію та сукупність знань, професійного та управлінського досвіду в обсязі, необхідному для належного виконання покладених на нього обов'язків. Таким чином в Україні сформована законодавча та нормативна база створення та функціонування відокремлених структурних підрозділів банків.

Дані Національного банку України показують, що з початку 2000-х років завдяки зростанню економіки України стрімкими темпами розвивалась і банківська система, зокрема мережа її відокремлених від головного банку структурних підрозділів. При цьому головна увага була сконцентрована на екстенсивному розвитку їх кількості, а головною метою такого розвитку було захоплення регіональних ринків, які потребували забезпечення свого економічного розвитку якісними банківськими послугами. Значною мірою розвиток відокремлених структурних підрозділів був спрямований на перспективу, що пояснювало, як здавалось, тимчасову збитковість діяльності значної їх кількості [8]. Світова фінансова криза, яка розпочалася у 2008 році, значно вплинула на діяльність банківської системи України загалом і мережі відокремлених структурних підрозділів зокрема. Дані таблиці 1 та рис. 1 свідчать, що зміна кількості банків в Україні та їх структурних підрозділів за досліджуваний період була вкрай нерівномірною, і в значній мірі була пов'язана зі зміною як економічної так

Таблиця 1

Показники створення відокремлених структурних підрозділів банків в Україні

Дата	Кількість відокремлених структурних підрозділів	Кількість банків	Кількість відокремлених структурних підрозділів на 1 банк
01.01.2008	21089	175	121
01.01.2009	22974	184	125
01.01.2010	20777	182	114
01.01.2011	19449	176	111
01.01.2012	20257	176	115
01.01.2013	19632	176	112
01.01.2014	19290	180	107
01.01.2015	15082	163	93
01.01.2016	11871	117	101
01.01.2017	10316	96	107
01.01.2018	9489	82	116
01.01.2019	8205	77	107
01.01.2020	7329	75	98
01.01.2021	6763	73	93
01.01.2022	5516	71	78
01.01.2023	5098	67	76
01.01.2024	5053	63	80

Джерело: [6]

і політичної ситуації як в самій Україні, так і за її межами, а також стрімким розвитком нових банківських технологій.

Зокрема, на кінець 2008 року, коли негативні результати світової фінансової кризи ще не впливали на фінансово-господарську діяльність в тому числі комерційних банків України, кількість банків, їх відокремлених структурних підрозділів та відокремлених

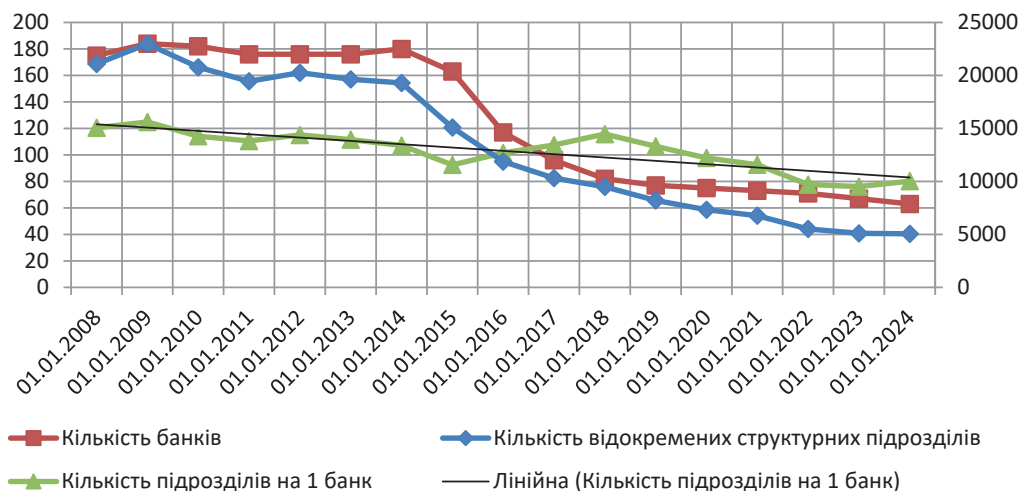

Рис. 1. Напрями динаміки показників формування відокремлених структурних підрозділів банків України

Джерело: [6]

структурних підрозділів в розрахунку на один банк була максимальною, і складала 184 банка, 22974 відокремлених структурних підрозділів і 125 відокремлених структурних підрозділів на один банк. В подальшому під дією об'єктивних та суб'єктивних факторів ці показники, за винятком окремих періодів, мали негативну динаміку.

Так кількість банків в продовж 2011-2013 років залишалась незмінною, а у 2014 році навіть зросла. Впродовж 2015 та 2016 років, відбулося стрімке, майже дворазове скорочення як кількості банків, так і відокремлених структурних підрозділів, що було пов'язане із початком агресії росії проти України, що привело до втрати територій і відповідно банківських структур, які були розташовані на окупованих територіях.

Крім того, у 2015 році розпочалася широкомасштабна реформа банківської системи, яка була пов'язана в тому числі із ліквідацією неперспективних банків та їх структурних підрозділів. В результаті розпочалось стрімке зменшення як кількості банків, так і їх відокремлених структурних підрозділів. Зокрема кількість банків скоротилася із 184 у 2009 році, до 63 одиниць на початок 2024 року, тобто скорочення склало 2,9 рази.

Кількість відокремлених структурних підрозділів за цей же період скоротилася із 22974 до 5053 одиниць, тобто скорочення склало 4,5 рази. В той же час кількість відокремлених структурних підрозділів в розрахунку на 1 банк скоротилося із 125 до 80 одиниць, тобто скорочення склало всього 1,6 рази.

Звертає на себе увагу той факт, що майже половина відокремлених структурних підрозділів банків в Україні належить чотирьом банкам: на початок 2008 року АТ Ощадбанк мав 6136 підрозділів, а на 01.10.2024 року – 1163 підрозділи, АТ «Райффайзен банк Аваль» на початок 2008 року мав 1186 підрозділів, а на 01.10.2024 року – 330 підрозділів, АТ КБ «Приватбанк», на початок 2008 року мав 2768 підрозділів, на 01.10.2024 року – 1113 підрозділів, АТ «Укрсиббанк» на початок 2008 року мав 1005 підрозділів, на 01.10.2024 року – 220 підрозділів. В цілому за досліджуваний період кількість відокремлених структурних підрозділів цих чотирьох банків скоротилася із 11095 підрозділів у 2008 році, що складало 53 % загальної кількості відокремлених структурних підрозділів банків України, до 2529 підрозділів станом на 01.10.2024 року, що складало 50,0 % загальної кількості відокремлених структурних підрозділів банків України. Тобто питома вага відокремлених структурних підрозділів, що належать чотирьом провідним банкам України залишилася майже без змін. Відповідно можна зробити висновок,

що скорочення кількості банків, не є основною причиною скорочення кількості відокремлених структурних підрозділів.

Важливо відзначити, що станом на 01.10.2024 року відповідно до законодавства України тимчасово припинили свою діяльність 874 відокремлених структурних підрозділів, зокрема АТ Ощадбанк – 614 відділень, АТ КБ «Приватбанк» – 70 відділень, Перший український міжнародний банк (ПУМБ) – 48 відділень. В територіальному розрізі найбільше відокремлених структурних підрозділів тимчасово припинили свою діяльність у Донецькій області – 433 відділення, в Луганській області – 221 відділення, Запорізькій області – 87 відділень, у Херсонській області 72 відділення [6], тобто на тимчасово окупованих територіях України. Відповідно разом з відновленням територіальної цілісності України, буде відновлена робота цим підрозділів.

Така динаміка кількості відокремлених структурних підрозділів та їх структури у регіональному розрізі пояснюється цілою низкою як об'єктивних, так і суб'єктивних факторів. Одним із провідних факторів звичайно є військова агресія росії проти України, яка привела до двох етапів різкого скорочення кількості відокремлених структурних підрозділів банків в Україні. На першому етапі це відбулося у 2014 році, коли кількість відокремлених структурних підрозділів скоротилася в результаті окупації росією частини Донецької та Луганської областей та автономної республіки Крим. Другий етап скорочення відбувся в результаті початку «гарячої» фази війни, коли кількість відокремлених структурних підрозділів продовжувала скорочуватись в Донецькій та Луганській областях, та почала скорочуватись у Запорізькій та Херсонській областях.

Це був етап, коли скорочення кількості відокремлених структурних підрозділів відбувалось в результаті суб'єктивних факторів, а саме окупацією частини території України, яка неминуче закінчиться, і функціонування відокремлених структурних підрозділів на цих територіях буде поновлено. Однак на нашу думку більш важливим фактором зменшення кількості відокремлених структурних підрозділів банків є стрімкий розвиток структури фінансово-кредитного ринку України, та впровадження у повсякденну діяльність банків сучасних технологій.

Зокрема фактор розвитку структури фінансово-кредитного ринку приводить до розширення кількості та функціональних можливостей небанківських учасників ринку. В першу чергу це стосується фінансових компаній, які завдяки розширенню своїх функціональних можливостей, спрощенню процедур

кредитування клієнтів, захоплюють частину ринку, на якому функціонували банки, особливо в секторі малого бізнесу.

Однак більш важливим об'єктивним фактором, який приводить до зменшення кількості відокремлених структурних підрозділів, є запровадження у повсякденну діяльність банків нових технологій, які приводять до скорочення навіть окремих функціональних структур банків. Тому лінія тренду кількості відокремлених структурних підрозділів на 1 банк має від'ємну траєкторію, і не корелюється як із динамікою показників кількості банків, так і динамікою відокремлених структурних підрозділів банків.

Висновки з проведеного дослідження. Проведене дослідження дає змогу стверджувати, що відокремлені структурні підрозділи банків сприяють розширенню масштабів діяльності банків, що в кінцевому порядку приводить до

збільшення обсягів прибутку отриманих банками в результаті їх фінансово-господарської діяльності, та підвищення якості послуг які надають банківські установи.

Основними причинами, які призвели до зменшення кількості відокремлених структурних підрозділів банків є початок і подальша ескалація військових дій росії проти України, що в першу чергу привело до втрати Україною своїх територій, та глибоким реформуванням банківської системи України, яке розпочалося у 2015 році. Іншим важливим фактором, який призвів до скорочення кількості відокремлених структурних підрозділів банків є впровадження нових інформаційних технологій у діяльність банків, що призводить до зменшення потреби у банківських продуктах, зокрема консультативних та операційних послугах, що в кінцевому порядку приводить до зменшення кількості відокремлених структурних підрозділів банків.

Список використаних джерел:

1. Господарський Кодекс України: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 18, № 19–20, № 21–22, ст. 144). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 10.12.2024).
2. Цивільний Кодекс України: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40–44, ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 10.12.2024).
3. Про банки і банківську діяльність: Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 5–6, ст. 30). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення: 20.12.2024).
4. Про ліцензування банків: Положення затверджено постановою Правління Національного банку України 22.12.2018 № 149. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0149500-18#n1497> (дата звернення: 20.12.2024).
5. Якимова А. М., Дил Д. О. Розміщення філій банківських установ на території України: *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. № 22 С. 39–43.
6. Кількість структурних підрозділів банків України: Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#5> (дата звернення: 4.12.2024).
7. Чисельність населення України з 2008 по 2022 рр.: Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/people/> (дата звернення: 4.12.2024).
8. Булюк В. В. Аналіз розвитку мережі відокремлених структурних підрозділів банків в Україні та їх вплив на розвиток регіонів. *Інфраструктура ринку*. 2020. Випуск 41. С. 247–253.

References:

1. Commercial Code of Ukraine: Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (BVR), 2003, № 18, № 19–20, № 21–22, article 144). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (accessed: 10.12.2024).
2. Civil Code of Ukraine: Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (BVR), 2003, №№ 40–44, article 356. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (accessed: 10.12.2024).
3. On Banks and Banking Activities: Law of Ukraine. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine (BVR), 2001, № 5–6, article 30). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (accessed: 20.12.2024).
4. On licensing of banks: Regulations approved by resolution of the Board of the National Bank of Ukraine 22.12.2018 № 149. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0149500-18#n1497> (accessed: 20.12.2024).
5. Yakimova A. M., Dil D. O. (2010). Location of branches of banking institutions on the territory of Ukraine: *Investments: practice and experience*. № 22, p. 39–43.
6. Number of structural subdivisions of Ukrainian banks: Official website of the National Bank of Ukraine. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#5> (accessed: 4.12.2024).
7. Population of Ukraine from 2008 to 2022: Official website of the Ministry of Finance of Ukraine. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/people/> (accessed: 4.12.2024).
8. Bulyuk V. V. (2020). Analysis of the development of the network of separate structural subdivisions of banks in Ukraine and their impact on the development of regions. *Market infrastructure*. № 41, p. 247–253.